

RAMAZAN GÜNGÖR VE KOPUZU İLE ÇALDIĞI EZGİLER

Savaş EKİCİ

Yörelere göre değişiklikler gösteren çalma ve söyleme biçimleri geleneksel halk müziğimizin zenginliğini oluşturmaktadır. Geleneksel yapı değiştikçe geleneksel ağırlıklı müziğimiz giderek yok olmakta ve değişen yaşam biçimi kendi müziğini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle geleneksel müziğin yaşayan kaynak kişilerinin çalıp söyledikleri ezgilerin derlenmesi ayrı bir önem taşımaktadır.

Ramazan Güngör, gerek bağlama çalma biçimi, gerekse bağlamadaki doğal çoksesliliği en iyi şekilde yansıtan kaynak kişilerimizdendir. Geleneksel halk müziğimizin geçmişi, bugünü ve geleceği konusunda birçok çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bu güne kadar halk müziği konusunda yapılan en önemli çalışma derleme, notalama ve derlenen ezgilerin daha çok radyo kanalı ile tanıtılması şeklinde olmuştur. Bu çalışmalar sonucu radyo repertuarındaki türkü ve ezgi sayısı bu gün yaklaşık 4000 civarındadır. Çoğunluğunu anonim türkülerin oluşturduğu bu ezgiler, araştırmacılar tarafından derlenerek notaya alınmış veya başkası tarafından notası yazılarak radyo repertuarına kazandırılmıştır.

Derlemeler sırasında halk müziğinin geleneksel yapısı içerisindeki çok sesliliğe örnek teşkil edecek bazı ezgiler de kaynak kişinin çaldığı şekilde notaya alınmıştır. Bu güne kadar derlenen bazı ezgilerde fazla olmamakla birlikte bu tür örnekleri görmekteyiz(1). Yine ülkemizde oldukça yaygın bir şekilde kulla-

nılan bağlama ailesi, gerek akort zenginliği yönünden gerekse icra şekilleri bakımından kendi doğası içerisinde bir çok seslilik oluşturmaktadır. Bunun örneklerini çeşitli çalgı ve ezgileri örnek vererek çoğaltmak mümkündür. Fakat asıl ilgiç olan, yakın bir geçmişten başlayarak günümüze kadar gelen, halk müziğinde çok seslilik yapılmalı mı, yapılmamalı mı? tartışması sürerken halk bunu kendine özgü bir şekilde yapmış ve nasıl yapılacağı konusunda da örnekler vermiştir. Bu konuya en iyi örneklerden biri Ramazan Güngör'ün çaldığı ezgilerdir.(2) Tamamen kendisine özgü bir şekilde çaldığı ezgiler, tek sesliliğin ötesinde ve çok sesliliğe temel teşkil edecek türdedir.

1924 yılında Muğla'nın Fethiye ilçesine bağlı Kemer nahiyesinin Kadı köyünde doğan Ramazan Güngör'ün asıl soyadı "Yanatma"dır. Fakat bu soyadı hoşuna gitmediği için "Güngör" olarak değiştirmiştir. Köyünde okul olmadığı için okula gidememiş ama kendi kendine okuma yazma öğrenmiştir. Asıl mesleği olan marangozluğu askerden döndükten sonra yaparken 1949 yılında kaza geçirerek ayaklarından sakat kalmıştır. 53 yaşında evlenen Ramazan Güngör'ün hiç çocuğu yoktur. Tek odalı evinde hem yaşam savaşı vermekte hem de tezene kullanıldığı için çalmayı sevmediği büyük boy sazların tamirini yapmaktadır.

Saz çalmaya kendi tabiri ile "Üç Telli Kopuz" çalmaya altı yaşında iken annesinin beş kuruşa aldığı kopuz ile başlamıştır. Konya'dan gelen anne tarafında

ki akrabalarının da üç telli kopuz çalan olmasına rağmen kopuz çalmayı, Fethiye'nin Kemer nahiyesine bağlı Kadıköy'de Mehmet Fırtına ve Ömer Ali Memici'den öğrenmiştir.

Bu gün kopuzunu kendisi yapmakta ve kendine özgü yaptığı akortlarla çalmaktadır. Kopuzu üç telli ve altı perdelidir. Fakat son zamanlarda üç perde daha bağlayarak dokuz perdeli yapmıştır. Bunun sebebini araştırdığımızda, bozuk olan maddi durumunu düzeltmek için çevresindeki bazı eğlence merkezlerinde programlara çıkmasına bağladık. Onun çaldığı asıl ezgilerin farkında olmayan bu eğlence merkezlerindeki insanlar, piyasadaki ezgileri çalmasını istemişler ve Ramazan Güngör de bu ezgileri daha rahat çalabilmek için kopuzuna ilave perdeler bağlamıştır.

Ramazan Güngör'ün kopuzuna benzer çalgıların Anadolu'da da yaygın olmamakla beraber kullanıldığını çeşitli kaynaklardan öğreniyoruz. Bela Bartok'un "Turkish Folk Music From Asia Minor" adlı kitabının 57. sayfasında, Osmaniye'de Kır İsmail adlı kaynak kişinin fotoğrafında Ramazan Güngör'ün üç telli kopuzuna benzer bir çalgı görülmektedir. Fakat bu çalgı form olarak daha büyüktür. Nasıl çalındığı ve nasıl akortlandığı konusunda da detaylı bir bilgi verilmemiştir.

RAMAZAN GÜNGÖR'ÜN SAZLARININ ÖZELLİKLERİ

Kasım 1990 tarihlerinde Ramazan Güngör'ün tek odalı evinde yaptığımız derleme çalışmasında tel sayısına göre isimlendirdiği kendisine ait üç adet kopuz ile tamir için gelen çeşitli ebatlarda büyük boy bağlamaları gördük. Kendisinin tabiri ile "Eskilerden kalma" aletler ile yaptığı üç telli kopuzları turistlere satarak geçimini sürdürmektedir.

Üç telli kopuz'un toplam uzunluğu, 59 cm dir. Sapı balık sırtı gibi ovaldir. Bunun nedeni, hem perdeler sapın her

yerini aynı derecede sıkıldığı için oynamasını engellemekte, hem de orta telden çaldığı ezgilerde daha temiz ses çıkarmak için yapmıştır. Üst eşikte orta telin yeri sabit değildir. Üst tele doğru, orta telin bir yeri daha bulunmaktadır. Boğma düzeni yaptığı zaman, orta teli üst tele doğru yaklaştırmaktadır. Bunun nedeni ise, ezgi çaldığı elinin baş parmağı ile boğma düzeninde üst ve orta tele devamlı basmasından dolayıdır. Orta teli üst tele doğru yaklaştırdığında, baş parmağı ile bu tellere daha kolay basmaktadır. Bu tel değiştirmeyi sadece boğma düzeninde yapmaktadır. Diğer düzenler ise tellerin yeri sabittir.

Üç telli kopuzundaki perdelerin arası yarım seslerden oluşmaktadır. Yalnızca Re-Mi sesleri arası ve sonradan bağladığı fazla perdelerin içindeki Sol-La sesleri arası tam seslerden oluşmaktadır. Perdelerini herhangi bir ölçü aleti kullanmaksızın kulağına göre, (Duyuşuna göre) ayarladığı üç telli kopuzun ses genişliği iki oktavidir. Rezonans kutusunun (Teknesinin) dıştan derinliği 11 cm, göğüs tahtasının kalınlığı ise 2 mm dir. Teller göğüs tahtasına 2 veya 3 mm yakınlığındadır. Sap kısmının başladığı yerden tellerin yüksekliği ise 1 veya 1,5 mm yüksekliğindedir. Perdelerin üst eşikine göre ölçüleri ise şöyledir: Si bemol 2,4 cm, si 4,4 cm do 6,5 cm, do diyez 8,3 cm, re 10,3 cm, mi 13,8 cm, fa 15,4 cm, fa diyez 16,9 cm, sol 18,3 cm, la 20,8 cm dir.

RAMAZAN GÜNGÖR'ÜN ÜÇ TELLİ KOPUZU ÇALMA ŞEKİLLERİ

Ramazan Güngör, üç telli kopuzu solak çalmaktadır. Hem parmakları ile tellere vurup çektirerek, hem de ezgi çaldığı elinin parmakları ile telleri çektirerek sesler çıkarmaktadır. Tezene yerine kendisinin "Tıska Vurmak" diye tabir ettiği, işaret ve orta parmağı ile yukarıdan aşağıya doğru vurup, aşağıdan yukarıya

doğru parmaklarını değişik şekillerde çektirerek değişik ritmlerde sesler çıkarılmaktadır. Bazı ezgileri ise küçük parmağı ve baş parmağı ile kopuzu tutup, işaret parmağı ile teller sadece aşağıdan yukarıya doğru çektirerek çalmaktadır. Özel olarak çaldığı "Çömlek Kırdıran Havası" adlı ezgide ise sesleri kopuzun göğsünde değil, sap üzerinde telleri işaret parmağı ile çektirerek ve yine işaret parmağı ile tellere vurarak çalmaktadır.

RAMAZAN GÜNGÖR'ÜN KOPUZDA YAPTIĞI AKORTLAR (Düzenler)

Ramazan Güngör'ün çaldığı ezgiler kadar yaptığı akortlar da dikkat çekicidir. Yaptığımız derleme çalışmasında üç telli kopuzunu yedi değişik şekilde akortladığını tespit ettik. Bunlar, boğma, kopuz, zeybek, bozuk, çifttelli, kaval, ve misket düzenleridir.

Yaptığı akordların hepsini alt tele göre düzenlemektedir. Alt tel bazı düzenlerde biraz pes (kalın) olmakla birlikte diyapozom'un La'sına yakın bir şekilde tınlamaktadır. Bu sesi ise tellerin gerginlik durumuna göre ayarlamaktadır. Eller fazla tiz (ince) olduğu zaman, tezene gibi kullandığı parmaklarını acıttığından pesleştirmektedir. Fazla pes yaptığı zaman ise "sesler cızırtılı çıkıyor" diyerek telleri tizleştirmektedir. Yaptığı akortlarda bazen alt tel ile orta tel, bazen orta tel ile üst tel, bazen de alt telin oktav sesini üst tele yaparak aynı sesi çiftleştirmektedir. Yani aynı sesi iki tele birden yapmaktadır. Bazen de her üç teli aynı sese akortlamaktadır. Akortlarındaki bu çiftlemeleri, bazen La, bazen de

Re sesinde yapmaktadır. Üç telli kopuz'un akortlarındaki aralıklar temel sesin (alt telin sesi) dörtlüsü, beşlisi, ikilisi ve aynı sesin çiftlenmesi şeklinde olmaktadır.

Ramazan Güngör, halk müziği repertuarına kazandırdığı ezgilerin ve repertuara henüz girmemiş bir çok halk ezgisinin kaynak kişisidir. Çaldığı ezgiler bu gün tartışma halinde bulunan bir çok konuya ışık tutacak türdedir. Dileğimiz, derleme ve araştırma çalışmalarının artması ve gün yüzüne çıkmamış Ramazan Güngör'lerin ortaya çıkarılmasıdır.

NOTLAR

1. Bu örneklerden biri, halk müziğine büyük emeği geçmiş olan M. Sarısozen'in "Türk Halk Müziği Usulleri" adlı kitabının 12. sayfasında verilmiştir. "Alı Durna" adlı ezgide kavalın horlatmalı çalınması sonucu paralel beşli, dörtlü, yedili ve oktav sesler tınlamaktadır. Aynı ezgi Picken'in "Folk Musical Instruments Of Turkey" adlı kitabının 396. sayfasında da incelenmiştir.
2. 5-9 Kasım 1990 tarihleri arasında Muğla'nın Fethiye ilçesinde mahalli sanatçı Ramazan Güngör ile yaptığım derleme çalışmasının dökümanları, Kültür Bakanlığı, HAGEM Arşivinde B. 90. 0222, 0223, 0224, 0225, 0226, 0227 ve 90.0228 numaralarda bulunmaktadır.

Konu ile ilgili araştırmacı Doğanay ÇEVİK'in çektiği fotoğraf ve video filmler ise F. 91. 0157 den F. 91. 0192 arası ve B.V.B. 90.0081, 0082, 0083 numaralarda bulunmaktadır.

SAYIN OKUYUCULARIMIZ

**"Bir ben abone olmasam ne fark eder" demeyin,
Millî Folklor'un yaşamasının
size bağlı olduğunu
unutmayın!..**